

Nikolina GUNJEVIĆ KOSANOVIĆ

Sveučilište u Zadru
ngunjevi@unizd.hr

Pregledni rad / rassegna o sintesi

Raffaele Ceconi: zadarski autor u egzilu kao predmet talijanističkih istraživanja Živka Nižića

Činjenica kako je naš dragi Profesor Živko Nižić – doajen zadarske talijanistike – ušao u deveto desetljeće života, doima se potpuno nerealnom. Oskudno upućeni čitatelj ovog priloga (iako vjerujemo kako je takav u manjini) može se upitati zašto ova autorica – koja može biti određena ne samo kao jedna od njegovih studentica i bliskih suradnica, već i kao samoopredjeljena epigonka njegova talijanističkog lika i djela – na početku ovaj fakt tako prezentira, ali onaj upućeni-ji, ne nužno i 'intimus' Profesorov, dobro će znati kako su godine, povodom kojih se i objavljuje ovaj Zbornik, u Profesorovu slučaju uistinu samo broj. Godine su bile samo broj i u slučaju Raffaelea Ceconija, pjesnika zadarskih korijena, koji je bio ne samo jedan od njegovih literarnih privrženika, već i jedan od reprezentativnijih predmeta Profesorovih proučavanja u sferi prožimanja književno-kulturnih hrvatske i talijanske uljudbe. Držimo kako je nepotrebno ponavljati biobibliografske podatke koji se tiču našeg Profesora, jer se o istima u Zborniku podrobnije izlaže u drugim prilozima,¹ ali ćemo se u što kraćim crtama osvrnuti na one o Ceconiju.

Raffaele Ceconi rođen je 8. prosinca 1930. godine u Zadru, gdje u području

¹ Za potrebe ovog priloga bit će korišteni sljedeći Profesorovi priloz: Nižić, Živko. 2005a. *Biografska proza Zadrana Raffaelea Ceconija – Rijeka Leta bez čarolije u Hrvatsko-talijanski književni odnosi: Zbornik 9*, Sanja Roić (uredila), Zagreb: FF press; Nižić, Živko. 2005b. *Da un mare all'altro: Ritorno poetico alla patria di Raffaele Ceconi u La battana*, 42, 157/158; Nižić, Živko. 2014. *La poesia del ritorno di Raffaele Ceconi e la poetica del Canzoniere di Umberto Saba u L'esodo giuliano-dalmata nella letteratura*, Atti del Convegno internazionale, Trieste, 28 febbraio – 1° marzo 2013, Giorgio Baroni i Cristina Benussi (uredili), Pisa – Roma: Fabrizio Serra. Pridodat ćemo kako je dio analiza prisutnih u ovom prilogu korišten u izradi doktorske disertacije autorice ovog priloga: Gunjević Kosanović, Nikolina. 2016. *Talijanski pisci zadarskih korijena u egzilu nakon Drugog svjetskog rata*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

današnje Brodarice provodi djetinjstvo. Usljed neumoljivih povijesnih okolnosti, s obitelji kao mladić napušta zavičaj. U izvoru koji navodi njegovu nešto opširniju biografiju našli smo podatak kako zbog savezničkih bombardiranja već 1943. s obitelji napušta Zadar u koji se nešto kasnije vraća (1945.). Međutim, budući da im je imovina uništena i otuđena i da se nisu imali gdje vratiti, obitelj Cecconi napušta Zadar da bi kratko boravila u Anconi i Bologni, a potom se definitivno nastanila u Veneciji. Raffaele uz pomoć oca trgovca otvara vlastitu trgovinu, čime se bavi čitav život. Godine 1960. sklapa brak s Ines Monetti u kojem dobiva sina. Sa suprugom jako puno putuje (Papini 2007: 151). Neobično zanimljiv kao pjesnik, prozaist i esejist, u svojoj višedesetljetnoj karijeri pokazuje hvalevrijednu svestranost, objavivši djela iz područja više književnih rodova i žanrova. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja, a osim objavljivanja monografija posvetio se i pisanju za razne periodike, dok su o njegovoj poetici, osim Živka Nižića, pisali mnogi priznati književnici, kritičari, znanstvenici i umjetnici. Zanimljiva je i činjenica kako je njegova poezija prevedena na engleski i arapski. Umro je u Veneciji 10. kolovoza 2017. godine.

U članku *Biografska proza Raffaelea Cecconija – Rijeka Leta bez čarolije* Nižić istražuje kontinuitet sjećanja i oblasti u kojoj zaborav nema utjecaja. Predmet analize u prvom je redu Cecconijev roman *La Corsara*, u kojem se opisuje kratak povratak obitelji u Zadar neposredno nakon rata, s pričom o prijateljstvu s Tončijem i neostvorenoj ljubavi prema Hrvatici Nevenki, koja se naposljetku pretvara u mržnju, simbolizirajući nedaće pod novim vladarima Zadra. Drugo djelo koje Nižić u ovom prilogu analizira je *Ofelia*, u kojemu je nezanemariva prisutnost autobiografskih elemenata, dok treće i posljednje djelo koje je predmet analize, naslovljeno *Trentatré misteriosi eventi*, prema Nižiću tematizira složenija, onirička sjećanja na rodni grad. Na primjeru ovog djela, koje prema autoru članka predstavlja djelo koje najbolje dokumentira Cecconijeve književne obzore, analizira se u kojoj je mjeri ovaj zadarski književnik integrirao talijansku kulturu, osobito književnost 20. stoljeća, u vlastito stvaralaštvo.

Djelo *La Corsara* prvi je roman Raffaelea Cecconija, koje je, ne uspjevši naći izdavača, objavio samostalno pod izdavačkom kućom Editrice Corsara gdje će nakon toga biti objavljeno i nekoliko drugih njegovih rukopisa. Ovaj u mnogočemu zanimljiv roman prije svega je karakterističan po svom polemičkom uvodu. Naime, na naslovnici, kao ni u samom djelu, nije naveden autor, dok se ispod naslova nalazi zanimljiv podnaslov: ‘romanzo quiz’. Upitnik-kviz je utoliko jer

čitatelji trebaju razmisliti o dvije stvari: prva je je li roman zaslužio da ga odbace talijanski izdavači ili nije, dok je druga tko je autor romana, a o svemu tome trebali bi odlučiti na temelju onoga što pročitaju. Primarni razlog zbog kojega se odlučio na ovakav razgovor sa svojim čitateljima njegovo je nezadovoljstvo činjenicom kako mu izdavači nisu htjeli objaviti rukopis. U uvodu se također na više mjesta iskristalizirao i briljantan Cecconijev humor, a posebno u trenutku kada čitateljima, koji odgonetnu tko je autor romana i svoj točan odgovor pošalju na danu adresu, obećava kako će im se isti isplatiti u vidu materijalnih nagrada. Pridodajmo ovdje i Cecconijevu bravuru u vidu osmišljavanja naslovnice – naime, roman krasi naslovna stranica koja bi se u najširem smislu riječi mogla okarakterizirati kao erotska, a koja na prvi pogled i nema veze sa samim sadržajem knjige. Držimo kako je Cecconi, budući da je knjigu objavio u vlastitoj nakladi zbog već navedenih razloga, radi uspješnijeg rejtinga knjige – financijskog, ali prije svega perceptivno-čitateljskog, naslovnicu namjerno ukrasio provokativnom slikom mlade gole žene čije se lice ne vidi, a koja ničim osim vlastitim rukama ne prikriva svoje intimne dijelove.

U analizi ovog romana neizbježno je vraćanje na autobiografske pojedinosti iz autorova života jer Cecconi, kao i mladi Enrico – glavni lik – nikad prežaljeni zavičaj stjecajem nemilosrdnih povijesnih okolnosti morskim putem preko Lošinja napušta pred kraj Drugog svjetskog rata. O svome je iskustvu egzila Cecconi progovorio eksplicitnije ponajprije u ovom romanu, nešto kasnije u zbirci priča *Ofelia*, a potom i u dijalektalnim pjesničkim zapisima o rodnom gradu, o kojima će riječi biti nešto kasnije. O romanu *La Corsara*, koji je zapravo autobiografski *bildungsroman*, Živko Nižić ističe:

La Corsara je nesumnjivo klasični autobiografski roman u kojem pisac kraće, ali vrlo značajno razdoblje svoga života, tematizira kao muku sazrijevanja otežanu povijesnim događanjima koji su ujedno i zemljopisni usud. To je još jedan roman o kolizijskom prostoru svjetova, u ovom slučaju o Zadru neposredno nakon Drugog svjetskog rata kad se počinje raspadati rapalska trgovinska farsa i Zadar se geografski integrira u svoj prirodni teritorij doživjevši još jedan šok promjena. [...] Cecconi se okrenuo biografskom romanu s povijesnom pozadinom Zadra nakon Drugog svjetskog rata, Zadru ruševina i dilema onih Talijana i Hrvata koji su se rodili i živjeli ondje u različitim povijesnim okolnostima i koji su trebali

tek odlučiti da li ostati ili otići, kao i ona većina pobjegla od užasa savezničkoga bombardiranja civilnoga stanovništva. (Nižić 2005a: 198–200)

Kroz prizmu kompleksnog odnosa Enrica, piščeva alter ega, i mlade Nevenke, vidljiva je problematika odnosa između dviju nacija, Italije i Hrvatske, te u ovom slučaju nacija odbija naciju, a ne djevojka mladića. Očita je analogija s autorovim životom, jer se vjerojatno i sam autor, kao Talijan, osjeća odbačenim. Sintetički prikaz ključnih trenutaka ovog romana koji se može interpretirati u ključu autorova odgovora na životne nedaće koje su ga zadesile u mladosti, ali i kao njegov poziv na razumijevanje i eliminiranje mržnji, kao pokušaj nadvladavanja granica, možda je najbolje sublimirao sam autor u pismu koje je uputio Živku Nižiću, a u kojima se iščitava – kao i u samom romanu – Cecconijev stav koji je protiv svih ideologija i podjela:

Siamo nel 1945, alla fine della seconda guerra mondiale, nella città di Zara sulla costa dalmata, città distrutta da ben 54 bombardamenti a tappeto compiuti dagli anglo-americani. Il giovane Enrico rientra con la famiglia in questa città invasa da macerie e nella bella villa padronale, proprietà del padre, si accorge che tutto è cambiato: dappertutto partigiani, provvisorietà, incertezza, ma intorno un mare splendido e una corona di isole altrettanto belle. La storia ha inizio da qui. Da un disordine iniziale che lascerà molti dubbi finali. *La Corsara* è il nome di una barca simbolo di una stagione, la gioventù, che immancabilmente s'immagina spazi di avventura e di libertà. Il libro perciò racconta IL PERIODO CRUCIALE di una giovinezza vissuta tra ansie e fantasie, tra pericoli veri e traumi, sogni trasparenti o confusi che si mescolano a tensioni etniche. A noi sembra che ora, a distanza di anni aspri e burrascosi questo libro andrebbe riproposto a quelle giovani generazioni che sono cresciute proprio nelle terre di confine: poiché *La Corsara* è un'opera che con molta anticipazione si poneva al di sopra dei rancori nazionalistici e delle divisioni razziali. Il mondo de *La Corsara* passa attraverso la prosa di Stuparich, di Quarantotti Guambini e di Tomizza. Ma qui siamo al punto in cui si avverte uno stacco. Qui già s'affaccia incontro al futuro una generazione di giovani colma di incertezze, di inquietudini, ma che non vuole più odiare. Si sente, nelle pagine finali del libro, che questi giovani vogliono

superare le ideologie e le frontiere. Tema dunque di grandissima attualità. Tema che quasi mezzo secolo fa pochi avevano inteso, o, se l'avevano inteso, non l'avevano affrontato in maniera così pulita. Da qui la „novità” di questo romanzo che andrebbe ripubblicato in edizione normale. Va inoltre rilevato che il romanzo è una storia in cui per la prima volta delle nuove generazioni si affacciano sulle proprie inquietudini e sul proprio disorientamento causato dallo sconcerto di una guerra che non hanno voluto e di cui pagano le conseguenze. Una storia, e anche questo non è certo elemento minore, che ha per protagonista il mare e una barca: cioè due elementi inseriti in un panorama che ci è caro, che tutti amiamo, e che è parte integrale delle popolazioni costiere dell'Adriatico con particolare riferimento al paesaggio istriano e dalmata. Storia di una giovinezza che soffre, ama, sogna, e si affaccia turbata su un futuro pieno d'incognite. (Nižić 2005a: 206)

Na predstavljanju hrvatskoga prijevoda ovoga romana u proljeće 2012. godine u prostorima Znanstvene knjižnice u Zadru (držimo prigodnim napomenuti kako je upravo Živko Nižić najzaslužniji za organizaciju ovog događaja), Cecconi se u svom emotivnim obraćanju brojnim okupljenima – kojemu je svjedočila i autorica ovog priloga – još jednom osvrće na složenu problematiku ljudskih odnosa, a posebno odnosa između Talijana koji su četrdesetih godina morali pobjeći iz Zadra i Hrvata koji su ovdje većinsko stanovništvo. U svom pomirljivom govoru ističe kako uvijek moramo imati na umu kako smo svi isti usprkos boji kože jer, na kraju krajeva, svi imamo različite želje, ali iste potrebe te je zbog toga potrebno, umjesto da tražimo dodirne točke koje su u vlastitim, individualnim interesima, tražiti one koje su u zajedničkom, općem interesu. Uzevši u obzir ova razmišljanja, autor ističe kako je *La Corsara* djelo koje za temu i kao podlogu ima rat i sve njegove nedaće, ali je u isto vrijeme priča o jednoj mladosti koja otkriva ljubav sa svim njezinim kontradikcijama. Vrativši se nakon niza godina u svoj rodni grad, autor osjeća iznimno zadovoljstvo i sreću te opetovano ističe kako on voli Zadar istom onom ljubavlju kojom ga vole oni koji su u njemu rođeni kasnije. Rat je zasigurno jedna od najopakijih stvari koja postoji u svijetu te osim materijalne štete proizvodi kudikamo više štete na duhovnoj razini, a posebno na razini međuljudskih odnosa gdje se stvaraju ideološke podjele i neprijateljstva. U ovom smislu Cecconi napominje kako je kroz svoj život naučio vrijednu lekciju koja

kaže kako treba poštivati sve ljude i nadilaziti nerazumijevanja i podjele. Njegov je život putovanje, a *La Corsara* jedna od etapa, brodić koji u neku ruku predstavlja i sam život i, poput života samog, ne zna se kamo putuje i gdje će završiti. Nužno je pridodati kako se u djelu ne manifestiraju oštri negativistički stavovi i emocije i kako je prisutan Cecconijev ironijski otklon, nagoviješten već u samoj «igri kviza» u uvodu.

Ofelia, nastala u žaru Cecconijeve književne produkcije – napomenimo kako je u kratkom razdoblju objavio pod okriljem vlastite izdavačke kuće čitav niz naslova – prozno je djelo, iako na kraju drugog dijela sadrži nekoliko pjesama, oblikom artikulirano u dvjestotinjak stranica koje krase provokativna naslovna stranica usporediva s onom kod romana *La Corsara*. Djelo je podijeljeno na dva dijela – *Parte prima (Il rifugio, Le fumate, Gli amori di Rondò)* i *Parte seconda (Il muro, Il gobbo di Salino, Un adulterio, Il padre inferno, Poesie in memoria)* – ne radi se o tematskoj podjeli već, kako je istaknuto na naslovnici, o podjeli na dvije različite atmosfere koje razlikuju prvu od druge skupine pripovijesti. Pripovijesti se mogu čitati u ključu razlike između različitih životnih doba – prve, koju krase perceptivnost i druge, koju određuje refleksivnost. Priče/pripovijesti napisane sad u prvom, a sad u trećem licu odraz su čovjekova/autorova života – počevši od njegova djetinjstva, mladosti, sredovječnosti sve do starosti, gdje su naglašeni različiti problemi i ključni trenutci pojedine dobi. Djetinjstvo, kako je opisano u prvoj priči, karakteriziraju prve ljubavi i bezbrižne ‘tociadine’ u moru – koje je permanentan motiv kako u proznim tako i u poetskim djelima ovog autora. Mladost pak sa sobom donosi prve odgovornosti i financijsku neovisnost – protagonist priče *Gli amori di Rondò* zaljubljen je u fatalnu gostioničarku Francescu a iskorištava «debeljucu» Iris: napušta obje da bi mogao zaraditi za život. Srednje godine opet donose životno iskustvo, ali su i vrijeme u kojem čovjek i dalje osjeća određenu znatiželju – Sergio, glavni lik priče *Un adulterio*, usprkos činjenici kako obožava svoju ženu, pita se kako bi izgledao preljub. Naposljetku dolazi starost, a s njom i bolest – teme su to posljednje priče, najopsežnije u ovoj zbirci, autorove posvete vlastitom ocu, kojega je pokušao precizno opisati. Osim ove priče, priložio je na samome kraju i pjesmu ocu.

U autorovu uvodu u kojem je naglasio potencijalnim kritičarima i/ili znatiželjnicima – referirajući se na izazovnu naslovnu stranicu koja poziva čitatelje da je odmah konzumiraju – kako se radi o knjizi u kojoj je sve jasno izloženo. Upravo ova ‘chiarezza’ i samo razmišljanje o njoj povezuju ga sa Sabom, koji također inzi-

stira na jasnoći.² Zanimljiv je i sam naslov ovoga djela i razlozi koji su potaknuli Cecconija da odabere baš njega, a ne neki drugi, koji bi možda tematski više odgovarao sadržaju djela:

Il titolo del volume l'ho scelto per ragioni pratiche, mentre se avessi dovuto seguire il mio istinto avrei di sicuro intitolato questo libro *Il padre infermo*. Ma siamo sinceri: chi avrebbe gradito un richiamo così? Chi volevate che comprasse una promessa d'infermità con la prospettiva di passare due ore a leggersi (timore infondato aggiungo) delle cose presumibilmente soltanto tristi? Ho perciò preferito ripiegare su un richiamo più seducente, un tantino stuzzicante se vogliamo, nella considerazione che in certi casi il fine giustifica i mezzi e che alla resa dei conti la bontà di un libro non si misura dall'immagine della copertina.

Detto questo mi perdonino dunque i dissenzienti se ho voluto dare al mio volume una confezione esterna oggi di moda; e sappiano invece che per quanto riguarda il suo contenuto ho cercato come sempre di non barare, di non giocare sull'equivoco, ma di offrire ai lettori una fatica onesta nel senso in cui oggi, per uno scrittore, l'onestà consiste nel non cedere a pretesti sfrenati, alle suggestioni correnti, e soprattutto a quelle esigenze del mercato che sono più nocive e deteriori. (Cecconi 1970: 5–6)

Naslov ove zbirke Cecconi odabire, kako je vidljivo iz citata, prije svega zbog toga što je privlačniji od naslova *Bolesni otac*, prilagođavajući se potrebama tržišta i uklapajući se na određeni način u izdavačku industriju kojoj je jedan od važnijih ciljeva privlačenje pažnje zvučnim naslovima i zanimljivim koricama, iako upravo ova priča nosi jedan od snažnijih autobiografskih pečata i svojevrsan je *hommage* autorovu pokojnom ocu. S druge strane, naslov *Ofelia* zvučniji je i kudikamo privlačniji potencijalnim čitateljima – ali ni on nije odabran slučajno – naime, radi se o možebitnom imenu neznanke sa kojom Sergio, protagonist pripovijetke *Un adulterio*, želi počinuti preljub da bi se, progonjen savješću, naposljetku predomislio:

² O potrebi iskrenosti poezije i idealnoj poetici Saba je pisao 1911. u pismu Scipiu Slataperu naslovljenom *Quello che resta da fare ai poeti* koje je objavio u časopisu *La Voce*. Uvodna rečenica, koja je izdvojena na samom početku, a kojom apostrofira vlastite ideje jest: «Ai poeti resta da fare la poesia onesta». Saba, Umberto. 2001. *Tutte le prose*. Milano: Mondadori. 674.

Per cui ora Sergio si rendeva conto di essersi scontrato con una sconosciuta di cui non sapeva quasi niente, nemmeno il nome di battesimo, e che indifferentemente avrebbe potuto chiamarsi Paola, Giovanna, o magari Ofelia.

«Già, Ofelia, perché no?» rifletté subito. Gli piaceva quel suono rotondo, della O iniziale, che ammorbidiva il resto del nome in un richiamo di vaga musicalità. Ofelia si poteva pronunciare con lo stesso effetto che produce una bolla d'aria suggestiva la quale insieme ha e non ha senso. Che fosse il nome dell'eroina di un famoso dramma e non importava e forse questo, Sergio, nemmeno lo sapeva. Mentre così, solo a ripetere quel nome tra sé e sé, egli poteva immaginare d'essersi scontrato con una persona inesistente, con un fantasma, o con un traguardo dove in diversa misura a ciascuno tocca di dover giungere. Forse Ofelia in qualche modo rappresentava proprio questo: il vuoto di un'esperienza consumata, la speranza di una felicità facile e proibita, la ricerca di un'evasione al di là della quale non c'è che l'esistenza di ogni giorno intessuta di più difficili conquiste, di segrete umiliazioni, ma soprattutto di accettazioni e pentimenti a non finire. (Cecconi 1970: 131–132)

Osim toga, ime 'Ofelia' moglo bi se interpretirati kao autorovo referenciranje na produkciju W. Shakespearea, gdje lik Ofelije zauzima važno mjesto, iako se interpretira u tragičnom kontekstu, što ovdje, međutim, nije slučaj. Možemo zaključiti kako je Cecconi u ovih sedam pripovijesti ponudio okvir koji, usprkos različitosti među pričama, oblikuje antičku parabolu ljudskog života koja polazi od djetinjstva i završava smrću, a između redaka – intertekstualnim aluzijama – pokušava ponuditi odgovor i na vječno pitanje 'to be or not to be', ili, u slučaju preljuba 'to do or not to do it' koje je načelno neodgovorivo, čega je Cecconi itekako svjestan.

Nižić u svojoj analizi ističe one priče iz djela koje sadrže autobiografske elemente. Prva je *Il Rifugio*, gdje je istaknuto kako Cecconi «nastoji izgraditi svoju poetiku u naporu da klasično egzistencijalno pitanje razriješi na literarnoj razini» (Nižić 2005a: 208). Nakon nje slijedi *Le fumate*, koja zajedno s prvom pričom čini uvod u roman *La Corsara*. *Il muro* je također inspiriran Cecconijevom prvom zrelosti, a odnosi unutar priče izgrađeni su na opozicijama i problemima – zid koji se gradi u priči na simboličkoj razini predstavlja otuđenje. Posljed-

nju priču, naslovljenu *Il padre inferno*, Nižić ističe kao posljednji Cecconijev literarni osvrt u kontekstu autobiografske proze i navodi kako je šteta što ovaj književnik, nakon objavljivanja ovog djela, nije nastavio pisati u ovom smjeru svjedočenja egzodusa umjetničkom ekspresijom na način na koji je to učinio Fulvio Tomizza, pozicionirajući se kao relevantni autor talijanske književnosti 20. stoljeća (Nižić 2005a: 213).

Trentatre misteriosi eventi riječima Živka Nižića predstavlja «pomak u onom dijelu njegova opusa kojim 'napada' realnost» (Nižić 2005a: 217). Radi se o proznom djelu u kojemu se ovaj Cecconijev književni 'napad' provodi «najapsurdnijim spajanjem elemenata realnog i materijalnog s fantastičnim, fantazmagoričnim, podsvjesnim ili potpuno izmišljenim i naoko nemogućim» (Nižić 2005a: 217). Kao i ostala njegova književna ostvarenja, bilo u poeziji, bilo u prozi, i *Trentatre misteriosi eventi* predstavlja Cecconijev pokušaj interpretacije uloge i sudbine čovjeka u kaosu koji ga okružuje. Trideset i tri kratke priče književni su pokušaj autorova dešifriranja stvarnosti, a u pismu Živku Nižiću ponudio je ključ čitanja istaknutijih, dajući u sažetim crtama vlastitu interpretaciju svijeta i stvarnosti:

L'archeologo

Questo racconto mette in evidenza, con grande ironia, la casualità delle nostre scelte. L'uomo alla ricerca di alcune cose ne troverà delle altre che poi qualcuno s'incaricherà di alterare o amplificare.

Negozio di ottica

Se la vista non basta si fa ricorso agli occhiali. Importante è vedere bene pur di raggiungere una meta, un panorama ch'è dinnanzi a noi come un muro dipinto. Ma se ci avviciniamo, per impadronircene, scopriamo inevitabilmente che di un muro si tratta.

L'isola dei congressi

In questo racconto scritto in modo semplice, e privo d'invenzioni, il tema del dolore e della diversità nascono da un fatto accadutomi. Il tono è molto umano.

Il collezionista

Anche questo racconto si riferisce a un fatto che ha suscitato in me delle

domande alle quali non è facile rispondere.

Tentativo di educazione di un cane

Le illusioni, le frustrazioni, i desideri, le incertezze, la voglia di cambiare, si mescolano in questo racconto dove un uomo, come un cane avvilito, fantastica su di un improbabile domani mentre la vita in qualche modo trascina in avanti promesse e bugie.

Trivellazioni

Diceva Picasso: «Io non cerco: trovo». Per trovare, evidentemente, doveva prima cercare. Mentre qui degli uomini cercano e non si sa bene che cosa trovino. L'idea di faticare invano è il dubbio che questo racconto insinua nell'animo.

Una cosa che non serve

Anche il proprio lavoro, a cui uno scrittore di solito si aggrappa, può diventare a una certa età un esercizio disperante e deludente.

Narciso

È la storia vera di un affittabarche veneziano che negli ultimi anni della sua vita si dedicò intensamente a riempire una enorme quantità di fogli con disegni che finirono miseramente dispersi.

Il nemico

Qui si assiste a una specie di minitragedia. Perché noi non sappiamo quanti nemici ci sono in noi, e quanti fuori di noi. E forse per questo, in qualche modo, siamo sempre in guerra.

Variazioni impossibili

Chi in un modo e chi in un altro, dice il racconto, siamo tutti al centro di trasformazioni continue. Beati coloro che le capiscono o credono di capirle.

Il cannone di spago

Qui si vede paradossalmente tutta la vanità di concludere battaglie con armi che quasi sempre si rivelano insufficienti o addirittura ridicole e improprie.

Corriera

Questo racconto vinse il primo premio, su 600 concorrenti, in un concorso per inediti la cui giuria era presieduta da Virgilio Lilli. Ed è il racconto di una corsa verso non si sa dove, l'emblematica fine di tutta una seria di eventi, fatalmente segnati e malinconicamente destinati all'oblio.

Gli altri racconti, nei modi più diversi, potranno suggerire nuovi spunti al lettore ed alla critica. Ma già da questi che ho citato io credo si possa cogliere, per quanto incompleta, la mia attuale visione del mondo.

Spero soltanto di averla resa in forme non banali o, se si preferisce, con uno stile non indegno.³

Ovo djelo, prema Nižiću, predstavlja primjer Cecconijeve osebujne imaginacije i značajke recepcije, ali istodobno i proširenja talijanske književnosti, gdje se u raznim pričama daju iščitati utjecaji talijanskih književnih velikana, među kojima se ističu Giacomo Leopardi, Luigi Pirandello i Italo Calvino, ali i drugi velikani europske književnosti, među kojima je Marcel Proust.

Premda smo to već u prethodnom dijelu ovog priloga natuknuli, valja naglasiti kako se značajan dio Cecconijeva stvaralaštva može interpretirati u ključu književnosti egzodusa, odnosno egzila, a toga je itekako svjestan i Nižić. Nova, ponekad i bolna, iskustva izbjegličkog života pretvorena su u svjetlost povratka kroz književnu fikciju, a sublimirana su u brojne pjesme na književnom talijanskom jeziku i zadarskom (venecijanskom) dijalektu. U ovom kontekstu Živko Nižić u radu *Da un mare all'altro: Ritorno poetico alla patria di Raffaele Ceconi* koji nastoji biti doprinos razumijevanju književnosti egzila, bavi se Cecconijevim dvjema zbirkama poezije, *Da un mare all'altro*, kao jednom od njegovih prvih književnih iskustava (nagrađeno u Torinu), i *D --- come Dalmata* kao jednom od kasnijih djela, gdje evocira i interpretira emotivna iskustva prelaska s jedne obale Jadrana na drugu. Njegova poetska ekspresija, kako se to da iščitati iz Nižićevih interpretacija, a posebice u kasnijem radu naslovljenom *La poesia del ritorno di Raffaele Ceconi e la poetica del Canzoniere di Umberto Saba*, nosi u određenoj mjeri obilježja poetike velikog Umberta Sabe. Izdvajaju se primjeri Cecconijeve lirike posvećene tjeskobi povratka u Zadar i Dalmaciju. Korištenje dijalekta u pjesmama donosi novu lirsku

³ Riječ je, kako smo već naveli, o autorovu pismu Živku Nižiću koje nam je Profesor velikodušno ustupio.

dimenziju u skladu sa Sabinom poetikom, gdje dijalekt postaje put do istraživanja dubine iz koje se dolazi do 'jasnoće'.

Da un mare all'altro zbirka je pjesama koja već u svom naslovu otkriva autorovu rascijepljenost između njegova dva doma, između dvije obale Jadrana, između kraja gdje je rođen i onoga gdje živi. Rascjep je to između dva mora koja i nisu nužno razdvojena, jer su oba i dalje intenzivno proživljavana i spojena u jedno u njegovoj pjesničkoj imaginaciji. Knjižica je podijeljena na tri cjeline: prva nije imenovana, druga je naslovljena *Alla mia terra*, dok posljednja nosi ime *Proiezioni*. U lirskim pjesmama napisanim na standardnom talijanskom jeziku, različitih formi pretežito slobodnoga stiha, prevladavaju intimističke teme: radi se o pjesničkim refleksijama o svakodnevnim životnim motivima koje se odlikuju originalnošću, autoreferencijalnošću, a koje krase čisti, jednostavni stil, karakterističan i za kasnija Cecconijeva ostvarenja. Izdvojit ćemo nekoliko pjesama kako bismo ilustrirali jednostavnost Cecconijeva izraza koji usprkos svojoj elementarnosti generira jake impresije. Primjerice, u pjesmi *Alla finestra* koja ilustrira vječiti kontrast čovjekova postojanja tvrdi da ne govori o «velikim temama», ističući vlastite životne probleme i vječito nezadovoljstvo koje bi ponekad znao utažiti sitnim radostima, a one za njega predstavljaju suočavanje s tišinom dok boravi na prozorskom oknu:

Lontano dai grandi temi
dai toni acuti e gridati
fui un uomo come tanti
con vita d'orari, d'ufficio,
di fatiche, di traslochi,
di pensieri per l'avvenire ora belli
ora tristi e perfino mediocri.
Soddisfatto non lo fui mai:
fui felice di sera qualche volta
quando potei affacciarmi alla finestra
sul silenzio. (Cecconi 1965: 10)

U cjelini naslovljenoj *Alla mia terra* nalaze se tri pjesme: *Nostalgia*, *Velebit* i *Notturmo*, koje, osim što se nalaze baš na ovom mjestu, i svojim naslovima otkrivaju tematiku koja je obrađena. Najupečatljivija je pjesma iz ove skupine zasigurno

Velebit, u kojoj se u tri strofe na tematskoj razini artikulira pjesnikova ljubav prema rodnom kraju, dok je na stilskoj razini ostvaren izniman efekt korištenjem različitih stilskih figura: Cecconi otvara pjesmu atribuiravši imenicama neuobičajene epitete: «Radure rosse, avari sterpi, / pecore sporche per pochi pastori», u dvije strofe na početku anaforički priziva «Velebit miei» obraćajući se planini u množini postizujući time iznimnu ekspresivnost, koju također postiže i višestrukim figurama opokoračenja: «paesaggio / dal carattere brusco», «vento / che vibrante ti spoglia», «un passo / volitivo», «le fascine / bruciano di vero calore». U ovoj poeziji prisutna je također i figura sinestezije, prije svega u opisu bure kada istovremeno dočarava vizualne elemente, zvuk, ali i hladnoću – više se osjeta sublimira u izuzetno evokativnu pjesničku sliku, koja otkriva virtuoznost Cecconijeve poetske imaginacije i reprezentacije.

Radure rosse, avari sterpi,
 pecore sporche per pochi pastori
 dagli occhi come fessure
 che lo straniero guatano dritto
 con disprezzo e cupidigia.

Velebit miei
 pareti di crudo sasso
 si esprime in voi la linea di un paesaggio
 dal carattere brusco,
 in voi s'accende la violenza del vento
 che vibrante ti spoglia come lavacro.

Velebit miei
 terra per gente fiera,
 catena che salda m'avvince
 a pietre di puro calcare:
 qui dove più franco ritrovo un passo
 volitivo, da pioniere:
 dove gridare posso con forza
 nelle valli senza eco
 se non quello delle mie domande:

accanto ai rozzi focolari di cenere
dove anche il pane ha un sapore diverso
e le fascine
bruciano di vero calore. (Cecconi 1965: 54)

Cecconijev opis bure, vjetra koji puše s ove planine, a ujedno i zaštitnog znaka ovih krajeva: «la violenza del vento / che vibrante ti spoglia come lavacro» može se također interpretirati i kao intertekstualni motiv preuzet iz opusa velikog talijanskog pjesnika 20. stoljeća – Umberta Sabe (Nižić 2005b: 53–72). Držimo kako i pjesma *Attesa*, iako se ne nalazi u spomenutoj cjelini, govori o traumi proživljenog egzodusa: «Soffrire di un amore / in terra senza radici, / attendere una commozione / d'ora in ora più rara» (Cecconi 1965: 15).

Možemo reći kako je većina kritičkih osvrta bila naklonjena Cecconijevoj prvoj objavljenoj zbirci poezije. Netom nakon objavljivanja mnogi su se recenzenti osvrnuli na nju, a držimo kako ih je većina bila potaknuta činjenicom kako je za nju Cecconiju dodijeljena nagrada *Torino*.

D --- come Dalmata zbirka je dijalektalne poezije, u čijem je predgovoru leksikograf Aldo Duro istaknuo kako nije čudno da dijalekti izumiru – radi se o prirodnom procesu – ali su u ovom slučaju nesvakidašnje povijesne okolnosti kumovale ako ne izumiranju, onda znatnom ubrzavanju propadanja i udarcu na zaratinsko-venetski dijalekt. Cecconijeva zbirka pokušaj je njegova očuvanja. Dijalektalne pjesme koje čine ovu zbirku nastajale su u različitim razdobljima autorova života – ovo se, između ostalog, da naslutiti iz naslova pojedinih cjelina (*Primi versi*, *Xe passà i ani*, *Ultime*) – a zajedničko im je to što predstavljaju povratak na izvor inspiracije koji je u Cecconijevu stvaralaštvu najprisutniji: zavičaj, odnosno sjećanje na njega – uspomene na rodni Zadar i Dalmaciju. Brojne su uspomene koje ga vežu uz Zadar, a rodni grad evociran je različitim motivima – bilo morem, kao najvažnijim i najprisutnijim motivom i svim onim što je vezano uz njega (ribari i ribolov, tunje, rive, brodolomi, bracere, jedra), bilo vjetrom (bura), bilo običajima (karneval, fešta sv. Šimuna), bilo hranom (fritule, njoki od kruha), bilo svim onim ostalim motivima i temama koje poezija opjevava na univerzalnoj razini (ljubav, vjera, sjećanja, obećanja, život i smrt). U kratkom uvodu Cecconi ističe kako je njegova namjera bila prije svega pisati jer je pisanje njegova sudbina.

Dijalekt, koji je uz zavičaj ključna riječ u interpretaciji ove poezije, izuzetno je

bitan, ako ne i najvažniji element mikrokulture: u njemu se ogledaju prošlost i sadašnjost, u njemu se spaja staro s mladim, veliko s malim. Upravo je dijalektu samom posvećena pjesma *El dialeto*, čiji pripjev otkriva njegovu bit i karakter njegova govornika: «El mio sarà un dialeto un fià bastardo / inquinà de italian e de Tivù / ma mi lo parlo ancora, son testardo, / anca se i dise che nol serve più» (Cecconi 1998: 45). Tema pjesme *La sciarpa* također je dijalekt i u njoj je prije svega istaknuto kako je bitan njegovu govorniku, a posebice kako stari, kada ga sve više i više cijeni i voli i kada mu dijalekt pruža oslonac, utjehu i toplinu, poput mekog šala koji mu obavlja vrat:

Penso a 'sto dialeto
che xe come una sciarpa morbida
el xe propio come un sciale
e piú che t'invenci
piú ti te lo tien streto
per scaldarte i ossi e l'anima.

Penso a 'sto dialeto
che xe come la pele tacada al corpo
qualcosa che respira con ti
e con ti more. (Cecconi 1998: 110)

Valja najzad napomenuti kako nisu sve pjesme u zbirci napisane na dijalektu: naime, posljednja – *Davanti a un mare azzurro* – figurira kao autorov 'congedo' i pisana je na standardnom talijanskom jeziku, koji ne može biti zanemaren, jer je i on dio njegove kako ljudske tako i pjesničke formacije.

Možemo naposljetku zaključiti kako ovo razmatranje književnog djelovanja Raffaelea Cecconija pokazuje način na koji je ovaj zadarski autor u egzilu u svoje autentične i svestrane književne izraze utkao temelje za razumijevanje egzila i identitetskih previranja. Cecconi ne samo da je u svojim djelima prikazao unutarnje borbe egzilanta i traumatične posljedice rata i raseljavanja već je i uspješno integrirao elemente hrvatsko-talijanskog kulturnog nasljeđa, pružajući jedinstven uvid u složenost međunacionalnih odnosa, posebice u svojem proznom stvaralaštvu. Njegove zbirke poezije i prozna djela ispunjena simbolikom mora, grada i povijesnih previranja svjedoče o neuništivoj ljubavi prema rodnom kraju,

dok istovremeno reflektiraju izazove života u egzilu. Kroz inovativnu upotrebu jezika, uključujući i dijalekt te kreativne literarne izbore, Cecconi je uspio transponirati univerzalne teme – od mladenačke sramežljivosti i prvih ljubavi, do bolnih iskustava i težnje za pomirenjem. Rad Živka Nižića dodatno ističe relevantnost njegova opusa, pozivajući na dublje razumijevanje i očuvanje kulturne baštine zadarskog prostora, čime Cecconijevo djelo ostaje trajno aktualno i poticajno za buduće generacije.

BIBLIOGRAFIJA

- CECCONI, Raffaele. 1965. *Da un mare all'altro*. Padova: Rebellato.
- CECCONI, Raffaele. 1968. *La Corsara*, Venezia: Editrice Corsara.
- CECCONI, Raffaele. 1970. *Ofelia*. Venezia: Editrice Corsara.
- CECCONI, Raffaele. 1998. *D --- come Dalmata: poesie nel dialetto di Zara*, Udine: Del Bianco Editore.
- CECCONI, Raffaele. 2002. *Trentatré misteriosi eventi*, Faenza: Mobydick.
- GUNJEVIĆ KOSANOVIĆ, Nikolina. 2016. *Talijanski pisci zadarskih korijena u egzilu nakon Drugog svjetskog rata*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- NIŽIĆ, Živko. 2005a. *Biografska proza Zadranina Raffaelea Cecconija – Rijeka Leta bez čarolije* u *Hrvatsko-talijanski književni odnosi: Zbornik 9*, Sanja Roić (uredila), Zagreb: FF press.
- NIŽIĆ, Živko. 2005b. *Da un mare all'altro: Ritorno poetico alla patria di Raffaele Cecconi* u *La battana*, 42, 157–158.
- NIŽIĆ, Živko. 2014. *La poesia del ritorno di Raffaele Cecconi e la poetica del Canzoniere di Umberto Saba* u *L'esodo giuliano-dalmata nella letteratura*, Atti del Convegno internazionale, Trieste, 28 febbraio – 1° marzo 2013, Giorgio Baroni i Cristina Benussi (uredili), Pisa – Roma: Fabrizio Serra.
- PAPINI, Michela. 2007. *Raffaele Cecconi: un sorriso che morde*, u *Rivista di letteratura italiana*, 25, 2.
- SABA, Umberto. 2001. *Tutte le prose*. Milano: Mondadori.

Raffaele Cecconi: zadarski autor u egzilu kao predmet talijanističkih istraživanja Živka Nižića

U prilogu se razmatra dio opusa Raffaelea Cecconija, zadarskog autora u egzilu, čija djela, koja su predmetom istraživanja Živka Nižića, odražavaju složene kulturne i identitetske dileme. Nižić, cijenjeni talijanist, promatra Cecconijev opus kroz prizmu autobiografskih elemenata, izraženih u proznim djelima *La Corsara*, *Ofelia* i *Trentatré misteriosi eventi* te kroz njegovu poeziju, poglavice u zbirkama *Da un mare all'altro* i *D --- come Dalmata*. Djela, između ostalog, prikazuju traumatična iskustva izbjeglištva, ratne posljedice i sukob etničkih identiteta, dok istovremeno slave ljepotu povratka u rodni grad, dopunjujući paradigmu hrvatsko-talijanskih književno-kulturnih prožimanja. Cecconi, svestran pjesnik, prozaist i esejist, integrira nasljeđe talijanske književnosti u svoje stvaralaštvo, oslikavajući zajedničke ljudske sudbine i pozivajući na nadilaženje podjela. Prikazuje se njegova borba s ratom, egzilom i osobnim traumama, naglašavajući univerzalnost tema i važnost kulturnog nasljeđa u suvremenoj književnosti. Djela Raffaelea Cecconija ostaju trajno relevantna, potičući nove generacije na pomirenje i očuvanje kulturne baštine.

KLJUČNE RIJEČI: književnost u egzilu, Zadar, talijanistika, Raffaele Cecconi, Živko Nižić

Raffaele Cecconi: autore zaratino in esilio come oggetto delle ricerche di Živko Nižić

Il contributo esamina una parte dell'opera di Raffaele Cecconi, autore zaratino in esilio, le cui opere, oggetto di particolare interesse di Živko Nižić, riflettono dilemmi culturali e identitari eterogenei. Nižić, stimato italianista, analizza l'opera di Cecconi attraverso il prisma di elementi autobiografici espressi nei suoi lavori in prosa: *La Corsara*, *Ofelia* e *Trentatré misteriosi eventi*, oltre che nella sua poesia, in particolare nelle raccolte *Da un mare all'altro* e *D --- come Dalmata*. Le opere rappresentano, tra le altre cose, le esperienze traumatiche dell'esilio, le conseguenze della guerra e il conflitto di identità etniche, celebrando al contempo la bellezza del ritorno alla città natale, arricchendo le interconnessioni letterarie e culturali tra Croazia e Italia. Cecconi, autore versatilissimo, integra l'eredità della letteratura italiana nella sua produzione, rappresentando destini umani comuni e invitando al superamento delle divisioni. Si descrive la sua lotta con la guerra, l'esilio e i traumi personali, sottolineando l'universalità di questi temi e l'importanza del patrimonio culturale nella letteratura contemporanea. Le opere di Raffaele Cecconi rimangono permanentemente rilevanti, ispirando le nuove generazioni alla riconciliazione e alla conservazione del patrimonio culturale.

PAROLE CHIAVE: letteratura dell'esilio, Zara, italianistica, Raffaele Cecconi, Živko Nižić

**Raffaele Cecconi: Zadar-born author in exile
as the subject of Živko Nižić's studies**

The paper examines a part of Raffaele Cecconi's opus, a Zadar-born author in exile, whose works, studied by Živko Nižić, reflect complex cultural and identity dilemmas. Nižić, a respected Italianist, analyzes Cecconi's opus through the prism of autobiographical elements expressed in his prose works *La Corsara*, *Ofelia*, and *Trentatré misteriosi eventi*, as well as his poetry, particularly in the books entitled *Da un mare all'altro* and *D --- come Dalmata*. The works portray, among other things, the traumatic experiences of exile, the consequences of war, and the conflict of ethnic identities, while simultaneously celebrating the beauty of returning to one's hometown, enriching the Croatian-Italian literary and cultural interconnections. Cecconi, a versatile poet, prose writer, and essayist, integrates the legacy of Italian literature into his work, portraying shared human destinies and advocating for the overcoming of divisions. His struggle with war, exile, and personal trauma is depicted, emphasizing the universality of these themes and the importance of cultural heritage in contemporary literature. Raffaele Cecconi's works remain permanently relevant, inspiring new generations towards reconciliation and preservation of cultural heritage.

KEY WORDS: exile literature, Zadar, Italian studies, Raffaele Cecconi, Živko Nižić